

EL TRACTAT DE L'EBRE (226 A.C.) I EL *CASUS BELLI* DE *SAGUNTUM*

TONI MONTALBÁN CARMONA

SUECA, LA RIBERA BAIXA

Resum: Fets ocorreguts a l'actual territori del País Valencià en el context de la Segona Guerra Púnica i la seva relació per a l'esdevenir de la història de Roma. Una visió dels principals aspectes del Tractat de l'Ebre (226 a.C.) i del *casus belli* de *Saguntum*, que va originar el segon conflicte entre Roma i Cartago.

<<Recorda, romà, és a tu a qui correspon conquerir als pobles>>

Virgili, *Eneida*, VI, 851

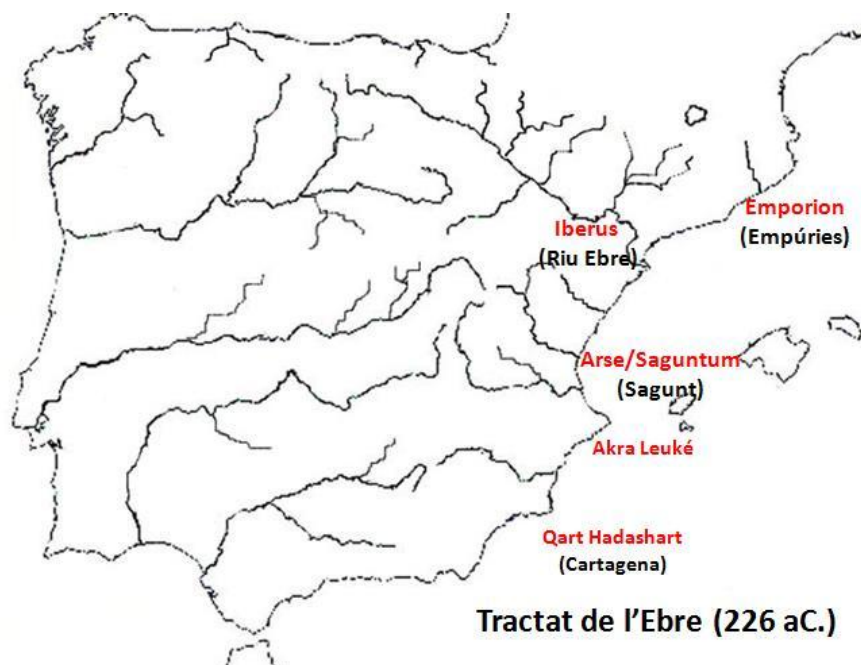
Context del Tractat de l'Ebre (226 a.C.)

Fins a l'any 226 a.C. la ciutat d'*Arse* o *Saguntum* era un punt important de comerç en la costa mediterrània. Però, amb la inclusió d'aquesta ciutat dintre de l'àrea d'influència de Cartago, va provocar -possiblement- un canvi respecte al *statu quo* de la població indígena¹. Des del món de l'arqueologia, han assenyalat el paper de capitalitat territorial d'*Arse* o *Saguntum*, assentada en

¹ Referència trobada en SÁNCHEZ GONZÁLEZ, L., *La Segunda Guerra Púnica en Valencia: problemas de un casus belli*, Institució Alfons el Magnànim, València, 2000, pàg. 171.

una important zona estratègica, dominant la desembocadura del riu Palància i l'antiga ruta comercial que després esdevindrà la *Via Heraklea o Augusta*², com es coneixerà durant l'Imperi.

Amb la mort del general cartaginès Amílcar Barca en la seva lluita contra els oretans d'Orisso (229 a.C.), el seu gendre Àsdrubal el va succeir al front de les forces púniques d'Hispania. Aquest, va destacar per la seva política diplomàtica, establint tractats d'amistat amb la població indígena. No obstant, el continu avanç dels cartaginesos cap al nord de la Península Ibèrica, va fer alertar novament als romans, advertits en aquesta ocasió pels seus aliats grecs de *Massalia* (Marsella) i en especial d'*Emporiae* (Empúries). En aquest context, situem el Tractat de l'Ebre, l'any 226 a.C. Es va crear un nou límit territorial (situat al riu Ebre) sobre la Península Ibèrica, la qual quedava dividida de la següent forma: el sud de l'Ebre, quedava baix l'àrea d'influència de Cartago; mentre que la part nord, restava dintre dels interessos romans i dels seus aliats grecs de la Península.

Costa mediterrània en el context del Tractat de l'Ebre. Elaboració pròpia, 2013.

² BONET ROSADO, H., *Los iberos en las comarcas centrales valencianas*, Universitat d'Alacant, Alacant, 2001, pàg. 67.

Tot i això, aquest tractat era perjudicial³ per als aliats grecs de Roma, doncs Roma –i indirectament Massàlia- entregava a Cartago una ampla zona del litoral peninsular. No obstant, cal tindre en compte les necessitats de Roma en aquest context del Tractat de l'Ebre, doncs en aquestos anys es trobava immersa en la seva guerra contra els gals cisalpins. Possiblement, per aquest motiu, el Senat romà no va voler obrir un nou front de guerra, i per tant va signar aquest tractat, més beneficiós per al seu enemic, Cartago. Mentre Àsdrubal continuava recuperant l'antic esplendor de Cartago, reforçant-se i fent-se forts a la Península Ibèrica, Roma es desgastava en una guerra⁴.

El Tractat de l'Ebre, tot i això, no constituïa una gran garantia d'estabilitat per als interessos romans. Així es demostra amb l'arribada d'Anníbal al front de l'exèrcit cartaginès, amb la mort del seu oncle Àsdrubal, l'any 221 a.C. D'aquesta forma, dit tractat no tardaria en no ser respectat: Anníbal Barca, sense oblidar mai el jurament d'odi etern cap a Roma que li va fer al seu pare, va assentar els territoris llegats pel seu pare i el seu cunyat, i en especial, va preparar l'exèrcit, organitzant una gran força de combat integrada en la seva majoria per ibers, celtibers i nòmides. Anníbal es preparava per a fer-li la guerra als romans. Però cal puntualitzar que tanmateix com els cartaginesos, els romans necessitaven d'una "excusa" per reprendre el conflicte púnic, en el moment en que el conflicte gal finalitzara.

El *casus belli* de Sagunt: Inici de la Segona Guerra Púnica

La política romana en la Península Ibèrica, fins aleshores, havia estat passiva⁵, però amb l'atac de la ciutat de Sagunt per part d'Anníbal, l'any 219 a.C., Roma va decidir intervenir directament. Però en aquest punt trobem els

---

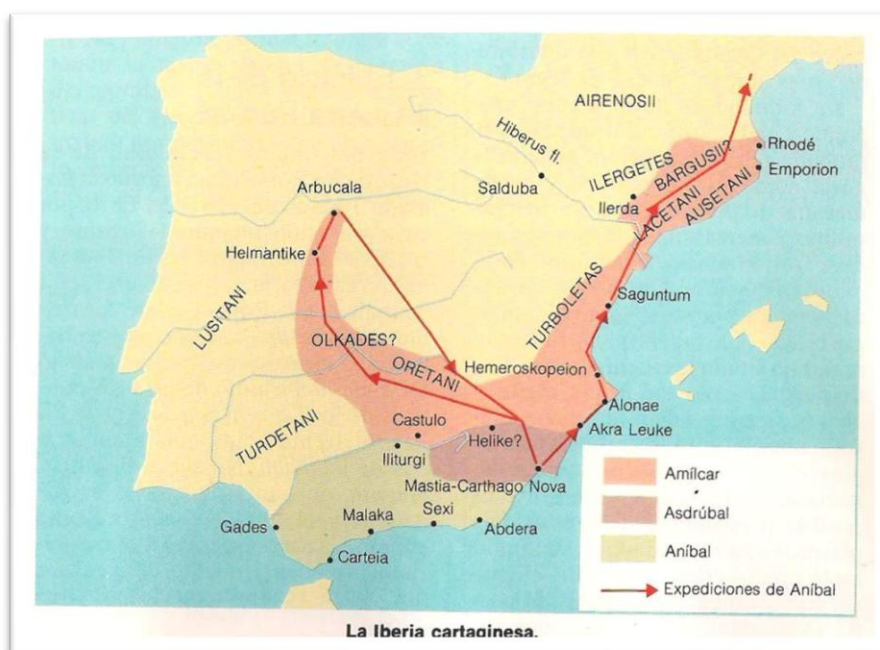
³ Idea desenvolupada a partir del text de SEGUÍ MARCO, J. J., *Historia antigua de España. Temas y material de apoyo*, València, 2010, pàg. 42.

⁴ GLASMAN, G., *Aníbal, enemigo de Roma*, Madrid, 2007, pàg. 77.

⁵ SÁNCHEZ GONZALEZ, L., *La Segunda Guerra Púnica...*, pàg. 174.

primers problemes, doncs la ciutat de *Saguntum* va estar baix setge cartaginès durant uns vuit mesos, temps durant el qual els autors clàssics (Estrabó⁶, Apià⁷...) ens informen que Roma no va acudir en ajuda dels seus aliats hispans. No seria fins l'any 218 a.C., quan Gneu Corneli Escipió, junt al seu germà Publi C. Escipió, desembarcaren en Emporion, des d'on travessaren la Vall de l'Ebre, dirigint-se cap a *Saguntum*, la qual alliberarien aquest mateix any.

L'atac de Sagunt per Anníbal, va ser l'origen del *casus belli* entre Cartago i Roma. Una ambaixada romana fou enviada a Cartago, amb arguments referents a la Primera Guerra Púnica, els quals foren rebutjats pel Senat cartaginès, considerant que no trencaven cap norma, sent lliures d'actuar en aquesta zona. El destí era inevitable: Roma va declarar la guerra a Cartago. No obstant, no és el tema d'aquest article tractar el desenvolupament de la Segona Guerra Púnica, sinó revisar els principals problemes del desencadenant d'aquest *casus belli*.

Zones de domini de Cartago en la Península Ibèrica. G. Fatás, 1990, pàg. 41.

⁶Estrabó, III 159.

⁷APIÀ, sobre Iberia, XI 12.

Abans de l'atac cartaginès a *Saguntum*, la ciutat va sofrir certes inestabilitats, tant internes com externes, les quals van perjudicar social i políticament la ciutat. Cal matissar els problemes interns de la ciutat de *Saguntum*, eix clau per a la millor comprensió d'aquest problema: es creu que els saguntins van lluitar entre sí, amb un sector "pro-romà" i d'altre "pro-cartaginès" o simplement en contra de demanar ajuda als romans. Així doncs, podem entendre el fet de que es demanés ajuda a Roma i no a Anníbal (el qual estava a les seves portes), sempre i quan el sector a favor de l'ajuda romana va guanyar –com es suposa– la pugna a l'altre sector. No obstant, els testimonis directes que tenim sobre aquest delicat tema, són tots realitzats a partir de les versions romanes, trobant així a Polibi intentant justificar la guerra per part dels romans, afirmant que tota la culpa d'aquest conflicte era d'Anníbal i el seu odi pels romans:

<<Aníbal, [...] embargado de ardor y guerrero, [...] y dispuesto desde hacía tiempo a la enemistad con los romanos, les acusaba antes us embajadores, como si fuera él el encargado de velar por las saguntinos, [...] aprovechando una revuelta que había estallado en la ciudad hacía muy poco, habían efectuado un arbitraje para dirimir aquella turbulencia y habían mandado ejecutar injustamente a algunos prohombres. Dijo que no vería con indiferencia a los que habían sido traicionados. Pues era algo innato en los cartagineses no pasar por alto ninguna injusticia>>⁸.

En aquesta línia, també podem llegir en Polibi:

<<Cuando los cartagineses se pelearon entre ellos, no se dirigieron a los cartagineses, a pesar de que los tenían muy cerca y disponían ya de los asuntos

---

⁸POLIBI, III 15, 6-7.

de Hispania, sino a los romanos, y gracias a ellos enderezaron su situación política>>⁹.

El que sabem amb certesa, és que una ambaixada romana va exigir a Anníbal la seva retirada de Sagunt, en torn als anys 220/219 a.C. No obstant, aquest va argumentar la seva presència a *Saguntum* amb l'objectiu de solucionar uns problemes entre els saguntins i els seus veïns, possiblement amb els *turboletes*¹⁰. Anníbal atacà finalment la ciutat de Sagunt l'any 219 a.C. La ciutat va resistir durant vuit mesos, després de rebutjar molts tractats de pau d'Anníbal, la ciutat ibèrica va caure, però no va ser destruïda, com apunten algunes fonts¹¹.

El que no se sap, és el fet de si aquestes inestabilitats estaven provocades pel propi Anníbal¹². Però òbviament algunes irregularitats deuriem d'haver-se donat al seu interior, quan aquesta va demanar auxili als romans. Aquest és el principal problema: la relació que vinculava a la ciutat ibèrica de *Arse* o *Saguntum* amb Roma. L. Sánchez González¹³ va escriure que <<la presencia de una legación romana antes del ataque como respuesta a la petición saguntina [...] parece reforzar la tesis de la relación entre Roma y Sagunto. [...] (Su relación) no fue ni con mucho tan enérgica como lo hubiere sido de haber habido un foedus entre ambas ciudades>>.

Cal matissar altres aspectes, com el fet de la ubicació del riu Ebre (*Iberus* en l'antiguitat) respecte a la ciutat de Sagunt. Aquest riu, estava emplaçat al nord de la Península Ibèrica, desemboca al mar Mediterrani a una distància de 160 km. al nord de la ciutat de Sagunt. Tenint en compte aquesta dada, la ciutat saguntina quedava molt lluny del protectorat romà. Una teoria que es va

---

⁹ POLIBI, III 30, 2.

¹⁰ GLASMAN, G., *Aníbal...*, pàg. 80.

¹¹ FERNÁNDEZ URIEL, P., "La conquista de la Península Ibérica por Roma", Morillo, A. (editor), *El ejército romano en Hispania. Guía Arqueológica*, Lleó, 2007, pp. 39-54, pàg. 39.

¹² SÁNCHEZ GONZÁLEZ, L., *La Segunda Guerra Púnica...*, pàg. 155.

¹³ *Ibidem*, pp. 156-157.

plantejar, és que el Senat romà no era conscient sobre la ubicació exacta d'aquest riu, i per tant de la ciutat de Sagunt. Aquesta teoria queda actualment poc afavorida, doncs cal tindre present el fet que Sagunt era una ciutat comercial del Mediterrani, amb la qual Roma havia tingut contacte comercial abans de la seva arribada a la Península Ibèrica, com així indiquen les restes arqueològiques. Per tant, Roma tenia que conèixer l'emplaçament de Sagunt. En aquesta línia, no és acceptable tampoc la idea de que els romans van confondre el riu Ebre amb el Xúquer. L'únic punt a favor d'aquesta teoria, és el fet de que Àsdrubal mai es va dirigir més enllà del sud del Xúquer.

Els autors clàssics, com Titus Livi o Polibi, coincideixen en que Anníbal no volia precipitar-se a una guerra contra Roma sense estar preparat, doncs ell era conscient de que una acció com l'atac de Sagunt provocaria el descontent romà, i la seva posterior reacció. L'atac de Sagunt no va ser més que la culminació d'un projecte que s'estava construint des de temps d'Amílcar, i que duria a terme el seu fill, Anníbal.

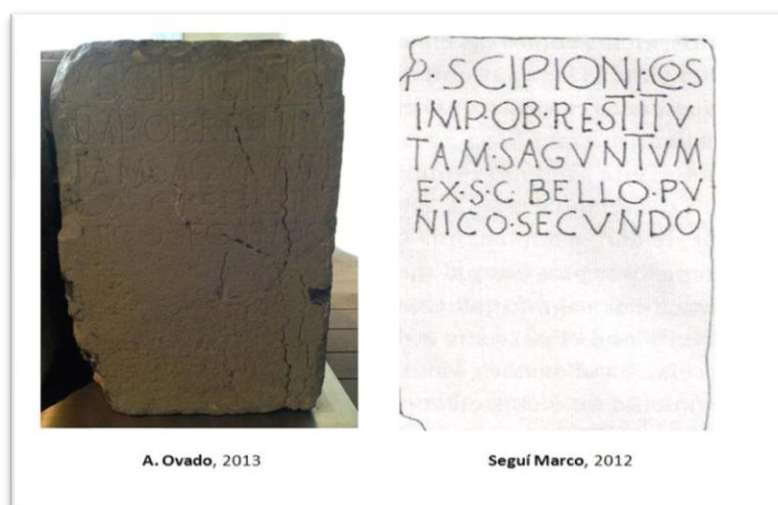
Com a conclusió, tot i les diverses teories sobre diferents punts del conflicte, el que és cert és el fet de que tan sols coneixem la versió romana del conflicte, versió òbviament adulterada. Roma, defensava els seus drets sobre la ciutat de *Saguntum*, remetent al vincle que tenia tant política como econòmicament amb *Arse/Saguntum*. Però el que és evident, és que si entenem el Tractat de l'Ebre tal i com avui tenim coneixement, la ciutat d'*Arse/Saguntum* quedava dintre de l'àrea d'influència cartaginesa, pel fet de quedar molt cap al sud (uns 160 km.) del riu Ebre. Així doncs, l'acció del Senat romà no justificaria la polèmica que va significar l'ambaixada romana enviada a Cartago demanant l'abandó de les terres saguntines, des del punt de vista geogràfic i del Tractat.

Molts són els problemes que planteja el Tractat de l'Ebre i el *casus belli* posterior de l'any 219 a.C. Si s'accepta la bona relació entre romans i saguntins, com podem explicar el fet de que Roma no ajudés al seu aliat durant els vuit mesos que va durar el setge d'Anníbal a Sagunt? Altre tema que es manté en

l'aire és com Roma va concedir pràcticament la totalitat de la Península Ibèrica al seu principal competidor del mediterrani occidental, sense oblidar tampoc els interessos dels aliats grecs de Roma al nord de la Península. Roma no va acudir al crit d'auxili de *Saguntum*, i tenint en compte que Roma volia acabar amb el seu competidor principal del Mediterrani, és inevitable fer-se la pregunta de si el Senat romà va "sacrificar" (sempre i quan hi haguera alguna relació política entre Roma i *Saguntum*) Sagunt com a pretext per anar a la guerra contra els cartaginesos.

Roma era conscient del poder que Cartago tenia sobre el Mediterrani, i després de ser rebutjat al senat cartaginès les condicions de l'ambaixada romana, la continuació de la guerra entre púnics i romans era una realitat. Actualment, s'entén que el tema de Sagunt no va ser més que una excusa per a reprendre el conflicte, doncs ambdues potències ja tenien una estratègia establerta i estaven dispostes a fer caure desaparèixer al seu enemic¹⁴.

Inscripció monumental¹⁵ trobat a la ciutat de Sagunt, agraït a Publi C. Escipió la reconquesta romana de la ciutat. En torn al segle I a.C.

¹⁴ Referència trobada en FERNÁNDEZ URIEL, P., "La conquista de la Península Ibérica por Roma...", pàg. 40.

¹⁵ Transcripció i traducció: "A Publi Escipión, cònsol, *imperator*, per la restitució de Sagunt, conforme a un senatconsult, durant la Segona Guerra Púnica".

Bibliografia

- BONET ROSADO, H., *Los iberos en las comarcas centrales valencianas*, Universitat d'Alacant, Alacant, 2001.
- FATÁS, G., *El período de las primeras Guerras Púnicas*, Akal, col. "Historia del Mundo Antiguo", 40, Torrejón de Ardoz, 1990.
- VV.AA., *Historia de Grecia y Roma*, València, 2005.
- FERNÁNDEZ URIEL, P., "La conquista de la Península Ibérica por Roma", Morillo, A. (editor), *El ejército romano en Hispania. Guía Arqueológica*, Lleó, 2007, pp. 39-54.
- GIL-MASCARELL, M.; et alii, *Història del País Valencià*, València, 1992, pp. 40-52.
- GLASMAN, G., *Aníbal, enemigo de Roma*, Madrid, 2007.
- HERNÁNDEZ, F.; RUBIO, X., *Breve historia de la Guerra Antigua y Medieval*, Madrid, 2010.
- MARCO SIMÓN, F., *La expansión de Roma por el Mediterráneo. De fines de la Segunda Guerra Púnica a los Gracos*, Akal, col. "Historia del Mundo Antiguo", 40, Torrejón de Ardoz, 1990.
- MORILLO, A., *El ejército romano en Hispania. Guía Arqueológica*, Universidad de León, Lleó, 2007.
- SÁNCHEZ GÓNZALEZ, L., *La Segunda Guerra Púnica en Valencia: problemas de un casus belli*, Institució Alfons el Magnànim, València, 2000.
- SEGUÍ MARCO, J. J., *Historia antigua de España. Temas y material de apoyo*, València, 2010.